

ترجمه انگلیسی این مقاله نیز با عنوان:
Investigating the Influence of Modernity on the Architecture of
Contemporary Houses in Tabriz City during the Qajar Period
در همین شماره مجله به چاپ رسیده است.

مقاله پژوهشی

بررسی تأثیر مدرنیته بر معماری خانه‌های معاصر شهر تبریز در دوره قاجاریه

بابک مطیعی^{۱*}، محمود مهدی پور^۲

۱. استادیار گروه معماری، واحد ارومیه، دانشگاه آزاد اسلامی، ارومیه، ایران.

۲. کارشناس ارشد مرمت و احیای بناها و بافت‌های تاریخی، مدرس مرکز آموزش علمی کاربردی جهاد دانشگاهی، تبریز، ایران.

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۵/۳۰

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۹/۲۱

تاریخ انتشار: ۱۴۰۳/۰۳/۰۱

چکیده

بیان مسئله: تبریز به‌عنوان یکی از شهرهای مهم ایران در ادوار تاریخ به‌خصوص چند سده اخیر مطرح بوده است، در دوران قاجار بسیاری از دستاوردهای تازه دنیای جدید، برای اولین بار در ایران، در این شهر تجربه شد. معماری تبریز به‌عنوان شهری پیشگام در شکل‌گیری تجدد در ایران، دستخوش تغییراتی در این دوران شد و معماری سنتی ایران را تحت تأثیر قرار داد. سؤال اصلی پژوهش این است که تأثیر مظاهر تجدد بر کالبد معماری خانه‌های تبریز چگونه نمود یافته و چه تغییراتی در معماری این دوران صورت پذیرفته است؟ **هدف پژوهش:** هدف از این پژوهش بررسی تأثیر تجدد و مدرنیته‌شدن ایران بر معماری دوره قاجار در تبریز است.

روش پژوهش: این پژوهش براساس هدف، پژوهشی با رویکرد کیفی است که با استفاده از روش تحقیق تفسیری-تاریخی در بُعد موضوعات تاریخی و روش تحقیق توصیفی-تحلیلی در بُعد موضوعات معماری به‌دنبال پاسخ به سؤال پژوهش است. گردآوری داده‌ها براساس مطالعات کتاب‌خانه‌ای و مشاهدات میدانی بوده و به بررسی تأثیر عناصر معماری غربی بر معماری ایرانی با تأکید بر خانه‌های شهر تبریز در دوره قاجار پرداخته شده است، در این پژوهش عناصر معماری غربی متغیر مستقل و معماری خانه‌های تبریز متغیر وابسته هستند.

نتیجه‌گیری: نتایج تحقیق حاکی از این است که در این دوران به‌واسطه ولیعهدنشین‌بودن و تمرکز قدرت و ثروت در این شهر بستر مناسبی برای روشن‌فکران برای ایجاد تغییرات در سطوح مختلف از جمله معماری فراهم شد و شاهد ورود عناصر معماری غرب هم‌چون سقف‌های شیبدار، سرستون‌های کرتین، جفت ستون در نما، قوس‌های نیم دایره‌ای، تأکید بر پله ورودی، استفاده از نرده فلزی برای پله‌ها، استفاده از خطوط منحنی و نمای متقارن در ساختمان هستیم. **واژگان کلیدی:** تجدد، قاجاریه، تبریز، خانه، معماری.

مقدمه

ایرانیان با مظاهر تجدد شده، این پژوهش به‌دنبال بررسی تأثیر این مظاهر بر معماری شهر تبریز با تأکید بر خانه‌های قاجاری تبریز است. در این پژوهش ابتدا به بررسی مدرنیته در ایران و دلایل حرکت ایران به سمت مدرنیته‌شدن شرح داده شده و درنهایت به بررسی نقش تبریز در شکل‌گیری تجدد در ایران و فراهم‌شدن زمینه ظهور مظاهر تجدد برای اولین بار در این شهر و تأثیر آن بر معماری خانه‌های این شهر پرداخته می‌شود.

پیشینه پژوهش

حقیر و صلواتی در پژوهشی به بررسی تمجیدهای ایرانیان

شهر بزرگ تبریز با تمدن دیرینه خود یکی از مراکز مهم تحولات سیاسی و اجتماعی کشور در طول قرن‌های گذشته به‌شمار آمده است. انتخاب این شهر به‌عنوان پایتخت در دوره‌های مختلف تاریخی هم‌چون ایلخانان، قراقویونلوها و صفویه نشان‌دهنده موقعیت خاص سیاسی و جغرافیایی این شهر در طول تاریخ است. در دوران قاجار که مصادف با ظهور تجدد در غرب بود، شهر تبریز نقش کانون سیاسی، اقتصادی و فرهنگی ایران را ایفا کرد. در این دوران برای اولین بار، افرادی برای تحصیل به فرنگ اعزام شدند و این امر آغازگر آشنایی

* نویسنده مسئول: Babak.motiei@iaurmia.ac.ir، ۰۹۱۴۴۴۱۴۲۶۱

و... در بنا نشانگر اثرگذاری معماری و تزئینات غربی در بناهای این دوران است (ترکاشون و همکاران، ۱۴۰۰، ۵۸).

وحدت طلب، یاران و محمدی خوش بین به بررسی مفهوم و ارزیابی پروخالی در جداره‌های خانه‌های تاریخی تبریز می‌پردازند. جداره‌های خارجی دارای ویژگی به خصوصی به نام عدد پر و خالی است که منحصر به آن جداره است. ساختار عناصر شکل دهنده و تغییرات پر و خالی جداره‌ها نیز از الگوی خاصی تبعیت می‌کنند. همچنین این پژوهش نشان می‌دهد پر و خالی بودن یک ویژگی زیبایی‌شناختی است که از الگویی پنهان و رازآلود برخوردار است و حاصل اعمال سلیقه زیبایی‌شناسانه معماران، دریافت بازخوردهای مخاطبین و در نظر گرفتن شرایط زیست محیطی است (وحدت طلب و همکاران، ۱۳۹۷، ۶۶). یاران و بهرو به بررسی تأثیر فرهنگ و اخلاق اسلامی بر مسکن و کالبد فضایی خانه‌های عصر قاجار در شهر اردبیل پرداخته و عنوان می‌دارند که ارزش‌های حاصل از فرهنگ و اخلاق اسلامی تأثیرگذار بر مسکن و تجلی این ارزش‌ها در کالبد فضایی خانه‌های مورد بررسی شامل حجاب، تعاون، طهارت، قناعت، خدامحوری و اطاعت و تواضع هستند (یاران و بهرو، ۱۳۹۶، ۹۱).

ابراهیمی، سلطان زاده و کرامتی در پژوهشی به بررسی بازتاب فرهنگ غرب در تحول سبک زندگی و معماری خانه‌های اواخر قاجار شهر همدان پرداخته و بیان می‌کنند که تغییرات در مرحله اول در معماری خانه‌های طبقه اعیانی و تجار به منصفه ظهور رسیده است. بازنمایی تحول فضا در معماری این خانه‌ها در قالب تحول در عرصه‌های کلان، میانی و خرد فضا صورت گرفته است. در عرصه کلان فضا، سادگی فرم و حذف حیاط‌های چندگانه قابل ملاحظه است. در عرصه تحولات میانی، تحول در سازماندهی فضای داخلی، توسعه و بسط فضای داخلی مطرح بوده و در عرصه خرد فضا، اهمیت نمادین برخی از عناصر معماری شامل ستون، پله و تزئینات مورد توجه بوده است (ابراهیمی و همکاران، ۱۳۹۶، ۲۹).

ویولت شکیبی، حبیبی، طبیبیان و قدیمی قیداری در پژوهشی به بررسی تبریز، مدرنیته و تأثیر آن بر شهرسازی مدرن ایران پرداخته و بیان می‌کنند که ورود مدرنیته اروپایی و نطفه تمایل به تغییر و دگرگونی در شهر تبریز بسته شد، ولی نمود آن در ساختار شهر تبریز، با سرعت تغییرات در سایر حوزه‌ها هم‌خوانی نداشت و در آغاز، با ساختن تک‌بناهای حکومتی که با کاربری‌های جدید و ناآشنا برای مردم ساخته می‌شد، خود را معرفی کرد (ویولت شکیبی و همکاران، ۱۳۹۹، ۱۹۷).

بلیلان اصل، کفاشیان، اقبالی و هاشمی در پژوهشی به بررسی تأثیر عکس، تمبر و کارت پستال بر دیوارنگاری‌های خانه‌های قاجار تبریز پرداخته و بیان می‌کنند که در دوران حکومت قاجار ارتباطات هرچه بیشتر شاهان قاجاری با اروپا تأثیری عمیق در حوزه هنر ایرانی داشته است و در اکثر موضوعات دیوارنگاری،

از معماری فرنگ و رابطه آن با انتقادهای آنان از معماری ایران در اواخر دوران قاجار پرداخته و بیان می‌کنند که اصلی‌ترین تمجیدهای ایرانیان درباره معماری و شهرهای اروپایی مربوط به پاکیزگی شهرها و بناهای فرنگی، تکنولوژی، بلندی بناها، زیبایی پلکان‌ها، توجه به آثار عتیقه و تاریخی و توجه به فضاهای عمومی است. مدرنیته ایرانی - که با مدرنیته غربی متفاوت است - با توجه به مسائل و دغدغه‌های درونی و بومی‌اش، به برخی دستاوردهای مدرنیته در معماری و شهرسازی توجه بیشتری نشان داده است و بدین ترتیب با توجه به ملزومات و نیازهای بومی، تفسیری اینجایی و گزینشی از مدرنیسمون معمارانه و شهری ارائه داده است (حقیق و صلواتی، ۱۳۹۹، ۵).

علوی پور در پژوهشی با عنوان مدرنیته و مواجهه فکری ایران با آن، به بررسی و نقد کتاب رویارویی فکری ایران با مدرنیته، نوشته فرزین وحدت پرداخته و نحوه ورود مدرنیته به ایران و اثرات آن بر نحوه اندیشه‌ورزی روشن‌فکران ایرانی بررسی شده است (علوی پور، ۱۳۹۵، ۱۵۱). زیویار در پژوهشی به بررسی بازتاب غرب و مدرنیته در سفرنامه میرزا صالح شیرازی پرداخته و به تحلیل و نقد تاریخی جریان اصلاح فرهنگی در مواجهات ایران و غرب می‌پردازد و بررسی راه‌های ورود استعمار به ایران و تأثیرات فرهنگی غرب در ایران و شناخت جامعه ایرانی در دوران موسوم به عصر بی‌خبری از اهداف این پژوهش است (زیویار، ۱۳۹۶، ۵۸). اجتهدزاد کاشانی و ساعی در پژوهشی به تحلیل جامعه شناختی تکوین مدرنیته در ایران پرداخته و عنوان می‌دارند که تجدد ایرانی یکی از اشکال مدرنیته واکنشی است که در نتیجه واکنش‌های عاملان ایرانی به تحولات جهانی و مواجهه با قدرت‌های استعماری پدید آمده است (اجتهدزاد کاشانی و ساعی، ۱۳۹۶، ۱۵۱). پایا در پژوهشی به بررسی ملاحظاتی انتقادی درباره تجربه مدرنیته ایرانی با اهداف ارائه توصیفی مختصر از پدیدار مدرنیته؛ تحلیل نقادانه و اجمالی پاره‌ای از جلوه‌های این پدیدار در ظرف و زمینه خاص ایران؛ و تجویزهایی در خصوص مدلی برای پیش‌برد پروژه مدرنیته در ایران می‌پردازد (پایا، ۱۳۸۷، ۶۳).

ترکاشون، افضلیان، صحاف و ثقه‌الاسلامی در پژوهشی به بررسی تأثیر تحولات معماری اواخر دوره قاجار بر تزئینات خانه‌های مشهد پرداخته و بیان می‌کنند که هنر و معماری ایرانی در دوره قاجاریه، متأثر از جریانات نوگرایی و تحولات تجددگرایی، جلوه متفاوت‌تری پیدا کرد. در این دوره، دستاوردهای عصر مدرنیته غرب، وارد کالبد و روح معماری این دوره در شهرها، از جمله ابنیه و عمارت‌های آن شد. به طوری که تزئینات معماری به شکل‌های مختلف در نما، ورودی‌ها، فضاهای داخلی و عناصر اجزای معماری تحت تأثیر این تغییرات قرار گرفت. ورود عناصر تزئینی غربی هم‌چون ستون و سرستون‌های تزئینی، سقف‌های شبیدار، تزئینات چوبی سقف، نقاشی‌های دیواری، بخاری فلزی

و جهان آخرت و نیک‌بختی در آن جهان غایت و هدف است، در جوامع مدرن علوم زمینی، جهان کنونی و شناخت نسبت به امور محسوس و بالاخره کامیابی در این جهان مدنظر است. لذا در جوامع مدرن، شک، نقد و سنجش افکار و اعتقادات گذشتگان امری نامطلوب نیست. اکثر فلاسفه مدرن بر این نظر هستند که آغاز عصر مدرن با پیدایش انسان‌گرایی و خردگرایی دوره رنسانس در قرن ۱۵ میلادی در شمال ایتالیا همراه بوده است (قبادیان، ۱۳۸۳، ۱۹ و ۲۰).

برخلاف سنت که ثبات، تداوم و پیوستگی را تداعی می‌کند، تجدد به معنای نوشدن، تازه‌شدن، طرفدار امری تازه‌بودن، به نوبی و تازگی‌گرایی و از نو آغاز کردن است. تجدد یا نوگرایی مترادف لغت مدرنیته در انگلیسی معنی شده است. متون و مباحث مطرح‌شده در رابطه با این لغت تحت چهار واژه: ۱- مدرن^۱، ۲- مدرنیته^۲، ۳- مدرنیسم^۳ و ۴- مدرنیزاسیون^۴ مطرح شده است که در جدول ۱ به آن پرداخته شده است.

• مدرنیته در ایران

رودرویی ایرانیان با عثمانی در سال ۱۵۱۴ میلادی در چالدران منجر به شکست ایران به دلیل تجهیز عثمانی به سلاح‌های جدید شد. برخورد دیگر ایران با سلاح‌های جدید در جزایر و بنادر جنوب ایران در پی مصلحتاتی بود که در قرن شانزدهم میلادی با نیروی دریایی پرتغال صورت گرفت. شاه عباس صفوی بعد از گذشت بیش از یک‌صد سال (۱۶۲۲ میلادی) به کمک توپ‌ها و مستشاران انگلیسی توانست پرتغالی‌ها را از مناطق جنوبی ایران بیرون راند (قبادیان، ۱۳۸۳، ۲۶). بسیاری، سرآغاز مدرنیته در جامعه ایرانی را از دوران پهلوی اول عقب‌تر برده و نوعی حرکت خودجوش اجتماعی، اما آرام به سمت مدرنیته را در جامعه ایران دوره قاجار، مورد توجه قرار می‌دهند (ناری قمی و عباس‌زاده، ۱۳۹۳، ۹۴). شکست ایران در جنگ‌های ایران و روس، باعث شد که مسئولان سیاسی، به اهمیت تمدن غربی و قدرت اقتصادی و نظامی ناشی از آن توجه کنند. ضرورت دست‌یافتن به پیشرفت‌های علمی و فنی، به‌منظور حفظ استقلال کشور و مقاومت در برابر بیگانگان، باعث شد که باب مراد علمی و فکری بین ایران سنتی و غرب متجدد، ناگزیر گشوده شود. اعزام محصل به اروپا، تأسیس دارالفنون توسط امیرکبیر و دعوت از اروپاییان برای تدریس و مشاوره، همه در واقع برای دست‌یافتن به نتایج خیره‌کننده تمدن غربی در عرصه‌های

ویژگی‌های هنر غرب مشاهده می‌شود که از آن جمله؛ به نحوه ژست‌گرفتن افراد در مقابل دوربین عکاسی، نوع پوشش زنان و نقاشی هنرمندان از روی تصاویر می‌توان اشاره کرد و از دلایل این تأثیر می‌توان به ورود دوربین عکاسی، کارت‌پستال‌ها و تمبرها به کشور و کاربرد آن اشاره کرد (بلیلان اصل و همکاران، ۱۳۹۸، ۸۹). قره‌بگلو و رشاد در پژوهشی به بررسی عوامل تصویرپذیر در خانه‌های دوره قاجار در شهر تبریز پرداخته و بیان می‌کنند که مؤلفه‌های تجربی حاصله از برداشت‌های ذهنی ساکنین بر هر دو فضای عینی و ذهنی در خانه‌ها دلالت دارد که نشان می‌دهد این مؤلفه‌ها از قابلیت تصویرپذیری بالایی در ادراک انسان‌ها در فضا برخوردارند (قره‌بگلو و رشاد، ۱۴۰۰، ۲۳۴).

قبادیان در کتاب «معماری در دارالخلافه ناصری» به بررسی سنت و تجدد در معماری معاصر تهران پرداخته و معماری تهران عصر ناصری را مورد کنکاش قرار می‌دهد (قبادیان، ۱۳۸۳). باور در کتاب «نگاهی به پیدایش معماری نو در ایران»، تحولات معماری ایران در دوران معاصر را مورد بررسی قرار می‌دهد (باور، ۱۳۸۸). بانی مسعود در کتاب «معماری معاصر ایران»، ضمن بررسی تحولات فکری روشن‌فکران ایرانی عصر قاجار، به بررسی معماری ایران از دوره قاجار تا زمان حال می‌پردازد (بانی مسعود، ۱۳۸۸). قبادیان به بررسی سبک‌شناسی و مبانی نظری در معماری معاصر ایران پرداخته و در بخش اول کتاب، معماری و شهرسازی عصر قاجاریه را مورد بررسی قرار می‌دهد (قبادیان، ۱۳۹۲). با توجه به مطالعات انجام‌شده، اگرچه پژوهش‌های بسیاری در ارتباط با ورود مدرنیته به ایران انجام شده است، اما پژوهشی در ارتباط با نقش تبریز در شکل‌گیری تجدد در ایران و چگونگی تأثیر آن بر معماری با تأکید بر خانه‌های شهر تبریز انجام نشده است و از این حیث پژوهش حاضر، حائز اهمیت است.

مبانی نظری

• تجدد

تجدد یا مدرنیته برخلاف سنت به معنی نوشدن، عوض شدن و جدیدشدن است. اگر در سنت، بودن مطرح است در تجدد، شدن، واجد اهمیت است. در جامعه مدرن، به‌جای تقلید، تدبیر مطرح است. در این جوامع آنچه که هنجار و ناهنجار را مشخص می‌کند سنت و تقلید از گذشته نیست، بلکه عقل، کارآیی و تدبیر است که ملاک و میزان است. اگر در جوامع سنتی، علوم لاهوتی

جدول ۱. واژه‌شناسی مدرن. مأخذ: نگارندگان با استفاده از قبادیان، ۱۳۸۳.

واژه	تعریف
مدرن	نو، چیز تازه و باب روز، امروزی
مدرنیته	نوعی وضعیت و نگرش به هستی و زندگی است که در تاریخ اتفاق افتاده، تحول نگاه انسان به جهان به‌خصوص به خودش
مدرنیسم	نوعی ایده‌تولوژی و مرام، نوگرایی
مدرنیزاسیون	به شکل نو درآوردن یک جامعه است، نوسازی و نوشدن

کاروان‌های تجاری خاور دور و اروپا از راه روسیه و عثمانی بوده و مرکز مبادله کالاهای بازرگانی کشورهای اروپایی محسوب می‌شد (تیموری و همکاران، ۱۳۹۳، ۶۴ و ۶۵). انقلاب صنعتی، انقلاب کبیر فرانسه و انقلاب روسیه هم‌زمان با دوره قاجار به وقوع می‌پیوندند. فروپاشی دولت عثمانی و شکل‌گیری دولت شوروی که هر دو اینان تهدیدی برای تبریز بودند، به تثبیت موقعیت تبریز به‌عنوان ولیعهدنشین و اصلی‌ترین شهر تصمیم‌گیری‌های سیاسی انجامید. تبریز در این دوره باز هم دروازه اصلی کشور رو به اروپا و دنیای جدید است. این موقعیت سبب شد تا بسیاری از دستاوردهای تازه دنیای جدید در همین شهر تجربه شود که اولین چاپ‌خانه، با آثار و پیامدهای عظیم فرهنگی آن از آن جمله است (عطارزاده، ۱۳۸۳، ۱۷). مرادفات سیاسی زیاد شهر تبریز با کشورهای اروپایی و روسیه، بستری برای رشد فرهنگی این شهر را به وجود آورده و تبریز به یک شهر پیشگام در عرصه حضور تکنولوژی در ایران تبدیل می‌شود، چنان‌چه اکنون تبریز را به‌عنوان شهر اولین‌ها در ایران می‌شناسیم (سرداری‌نیا، ۱۳۸۶). پس از صدور فرمان مشروطیت که انجمن ایالتی آذربایجان در تبریز تشکیل شد، از جمله اقدامات مهم‌اش، تأسیس ادارات جدید بود، که بلدیة تبریز از جمله آن نهادهاست و قاسم‌خان امیر تومان معروف به والی به‌عنوان نخستین شهردار تبریز در سال ۱۲۸۶ ه.ش انتخاب شد. نخستین تأسیسات آتش‌نشانی ایران برج آتش‌نشانی تبریز است که با تأسیس اولین بلدیة کشور در تبریز، اولین آتش‌نشانی نیز به وجود آمده است. کتابخانه تربیت که در سال ۱۳۰۰ تأسیس شد، اولین کتاب‌خانه به مفهوم امروزی آن است که به جدیت محمدعلی خان تربیت در تبریز بنیان نهاده شد (نیکنام لاله و ذوقی، ۱۳۷۴، ۲۰۱). تا آن‌جا که نوشته‌اند و تحقیق شده است، قدیمی‌ترین روزنامه‌ای که بعد از وقایع اتفاقیه در ایران و برای نخستین‌بار در شهرستان‌ها دایر شده، روزنامه‌ای است به نام ملتی، که در تبریز منتشر شده است. در جدول ۳ برخی از اولین‌های تبریز بیان شده است.

علمی و فنی، به‌خصوص در درجه اول در زمینه نظامی‌گری بود (معصومی، ۱۳۹۵، ۱۲۳). مروری بر آرای نخستین نسل از سیاحان و روشن‌فکران ایرانی در عصر جدید غرب معلوم می‌کند که آنان در برابر پیشرفت‌های شگرف و دستاوردهای مدنی غربیان رویکردهای متفاوتی داشته‌اند. در جدول ۲، دیدگاه‌های برخی از روشن‌فکران عصر قاجار در ارتباط با مدرنیته در ایران مطرح شده است.

• مدرنیته در تبریز

شهر بزرگ تبریز یکی از مراکز مهم تحولات سیاسی و اجتماعی کشور در طول قرن‌های گذشته به‌شمار آمده است. انتخاب این شهر به‌عنوان پایتخت در دوره‌های مختلف تاریخی هم‌چون ایلیخانان، قراقویونلوها و صفویه نشان‌دهنده موقعیت خاص سیاسی و جغرافیایی این شهر در طول تاریخ است. پس از پایان دوران خان‌نشینی و استقرار سلطنت قاجاریه، کشور ایران، تحت عنوان «ممالک محروسه ایران» اداره می‌شد و ایالات مختلف دارای اختیارات داخلی بودند. در این دوران نیز تبریز به علت اهمیت تاریخی و موقعیت برجسته‌اش به‌عنوان شهر ولیعهدنشین، نقش کانون سیاسی، اقتصادی و فرهنگی ایران را ایفا می‌کرد. محیط مترقی این شهر، در آن سال‌ها مرکز پرورش و عرض اندام رجال نخبه‌ای مثل عباس میرزا، میرزا عیسی و ابوالقاسم قائم مقام فراهانی، میرزاتقی‌خان امیرکبیر، میرزا صالح شیرازی و... بود (سرداری‌نیا، ۱۳۸۷، ۱۱).

شهر تبریز در دوره قاجار، نیروی حیاتی خویش را از سه عامل رونق بازرگانی، مرکزیت نظامی و سیاسی کسب کرد. این امر، معلول موقعیت جغرافیایی شهر از لحاظ ارتباط‌دادن ایران به روسیه، عثمانی و اروپا است. بازتاب کالبدی سه عامل یادشده را می‌توان در بازاری بزرگ و ثروتمند، دیوان‌خانه‌ای گسترده و سربازخانه و چند مرکز نظامی ملاحظه کرد (محمدزاده، ۱۳۹۴، ۸۸). شهر تبریز از دوره‌های گذشته، به‌دلیل قرارگرفتن در مسیر جاده ابریشم، یکی از مراکز مهم بازرگانی ایران به‌شمار می‌رفته است. این شهر به‌دلیل موقعیت ویژه خود، سالیان دراز پذیرای

جدول ۲. دیدگاه برخی از روشن‌فکران متجدد عصر قاجار در ارتباط با مدرنیته در ایران. مأخذ: نگارندگان با تلخیص از بانی مسعود، ۱۳۸۸.

عقاید	روشن‌فکر عصر قاجار
آخوندزاده در تحلیل خود از عقب‌ماندگی ایران، مهم‌ترین علل نابسامانی، ضعف و عقب‌ماندگی ایران را در عواملی چون، استبداد مطلقه در حکومت، فقدان قانون در جامعه، آداب‌ورسوم، عقاید غلط و خرافاتی و فقدان علم و دانش در جامعه می‌دانست.	میرزا فتحعلی آخوندزاده
ناظم‌الدوله اولین کسی بود که آشکارا اخذ تمدن فرنگ را توصیه می‌کند. معنای اخذ تمدن غرب، اعتقاد به جوهر این تمدن یعنی اصول ترقی است و این ترقی موجب تغییرات. این اصول ترقی را می‌توانیم از هر کجا که باشد به دست آوریم، کشور خاصی در فرنگ مورد نظر نیست، به شرط آن‌که آنرا از اهل فن بگیریم و نه از هر فرنگی یا فرنگ رفته‌ای.	میرزا ملکم خان ناظم‌الدوله
آقاخان کرمانی بر این عقیده است که تنها راه پیشرفت و ترقی ایران، اخذ علوم، فنون، هنر و در یک کلام مدنیت فرنگی است. اقتباس و قبول فناوری از غرب، در اندیشه‌ها و گفتار کرمانی، اقتباسی آگاهانه از غرب است و نه تقلیدی کورکورانه.	میرزا آقاخان کرمانی
مستشارالدوله به بررسی علل ترقیات عظیمه فرنگیان و حالت کساد و بی‌نظمی ایرانیان می‌پردازد. وی اصلی‌ترین عامل ترقی اروپا و سقوط ایران را در به‌کارگیری بنیان و اصول نظم فرنگی از سوی ملل اروپایی و غفلت ایران از این امر مهم می‌پندارد.	میرزا یوسف مستشارالدوله
طالب اوف ضمن تأکید بر لزوم اقتباس از غرب، بر لزوم یادگیری دانش فنی غرب نیز توجه و تأکید داشته است. به عقیده وی باید از سنت‌های فرهنگی ایران در برابر تهاجم خارجی پاسداری کرد. از نظر وی مدرن‌سازی با غربی‌شدن فرق دارد.	میرزا عبدالرحیم طالب اوف

روش تحقیق

این پژوهش براساس هدف، پژوهشی با رویکرد کیفی است که با استفاده از روش تحقیق تفسیری-تاریخی در بُعد موضوعات تاریخی و روش تحقیق توصیفی-تحلیلی در بُعد موضوعات معماری به دنبال پاسخ به این سؤال است که تأثیر مظاهر تجدد بر کالبد معماری خانه‌های تبریز چگونه نمود یافته و چه تغییراتی در معماری این دوران صورت پذیرفته است؟ در مرحله اول، جهت استخراج داده‌ها و طبقه‌بندی اطلاعات، از اسناد و مدارک معتبری هم‌چون کتاب‌ها و پژوهش‌های علمی استفاده شده است تا به‌واسطه مطالعات کتابخانه‌ای و میدانی از بناهای شاخص تأثیرگذار بر معماری معاصر ایران، به جمع‌آوری مبانی نظری تحقیق در ابعاد تاریخی و معماری اقدام شود. در مرحله دوم، پس از استخراج عناصر معماری تأثیرگذار بر معماری خانه‌های معاصر تبریز، به بررسی تأثیر متغیر مستقل تحقیق، یعنی عناصر معماری غربی بر متغیر وابسته، یعنی معماری خانه‌های معاصر تبریز در دوره قاجاریه پرداخته خواهد شد. جهت انتخاب خانه‌ها، از میان خانه‌هایی که در شهر تبریز در دوره قاجار ساخته شده و مدارک مربوط به آن‌ها قابل دسترس بوده و امکان مطالعه و جمع‌آوری داده در ارتباط با آن‌ها وجود داشته است، خانه‌های امیرنظام، خانه ساوجبلاغی، خانه کمپانی، خانه مشروطه، خانه کلانتری، خانه گنج‌ای زاده و خانه ناصح‌زاده به‌صورت تصادفی انتخاب شدند. گردآوری داده‌ها براساس مطالعات کتابخانه‌ای و مشاهدات میدانی بوده و به بررسی تأثیر عناصر معماری غربی بر معماری ایرانی با تأکید بر خانه‌های شهر تبریز در دوره قاجار پرداخته شده است، در این پژوهش عناصر معماری غربی متغیر مستقل و معماری خانه‌های تبریز متغیر وابسته هستند.

بحث

براساس مطالعات تاریخی، دوره قاجار با اروپای اواخر قرن هجدهم تا اوایل قرن بیستم هم‌زمان است. شاخص‌ترین بناهای این دوره در شهرهای تاریخی اروپا تحت تأثیر معماری نئوکلاسیسیسم است. جدول ۳. اولین‌ها در تبریز. مأخذ: نگارندگان با تلخیص از سرداری‌نیا، ۱۳۸۶.

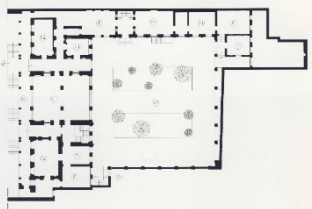

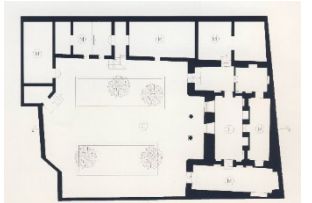
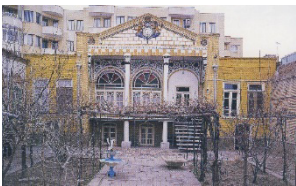
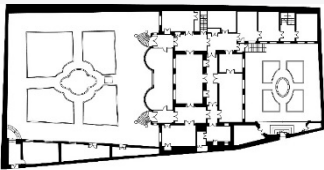
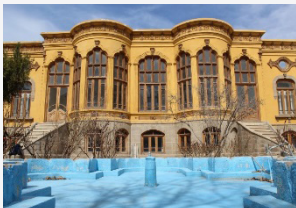
اولین‌ها در تبریز	بانی	سال	موقعیت در شهر تبریز
اولین چاپ‌خانه	عباس میرزا	۱۲۲۷ قمری	-
اولین کارخانه اسلحه‌سازی	عباس میرزا	زمان جنگ ایران و روس	جبه‌خانه ارک سرکاری
اولین مدرسه آموزش نوین	میرزا حسن رشديه	۱۳۰۵ قمری	محلۀ ششکلان
اولین کتاب‌خانه عمومی	حسن خان خازن لشکر	۱۳۱۲ قمری	جنب مکتب‌خانه ارک
اولین بلديه	قاسم خان والی	۱۳۲۵ قمری	شهرداری تبریز
اولین ساختمان آتش‌نشانی	-	اواخر قاجار	خیابان خاقانی
اولین سینما (سینما سولی)	-	۱۲۷۹ شمسی	پاساژ تبریز
اولین تلفن	قاسم خان والی	۱۲۸۰ شمسی	خیابان مجیدالملک
اولین مهمان‌خانه	اسحاق خان معززالدوله	۱۲۸۲ شمسی	نزدیک کتابخانه تربیت
اولین دانشکده پرستاری و مامایی	-	۱۲۹۵ شمسی	دانشگاه علوم پزشکی

این جنبش مدعی نوعی نوآوری در معماری و هنر یونان باستان بود. در این دوران شاهد احیای دوباره یونان و روم از طریق افکار و اندیشه‌های آندره پالادیو^۵ هستیم. اینیگو جونز^۶ در طراحی کاخ ضیافت^۷ از ستون‌نما و سرستون‌های کرنتین بهره گرفت، رابرت ادم^۸ در ساختمان کدلستن^۹ از پله دوطرفه منحنی شکل و سرستون کرنتین استفاده کرد و ریچارد بویل^{۱۰} در طراحی خانه چیزیک^{۱۱} از ویلا روتوندا^{۱۲} آندره پالادیو الگوبرداری کرد و بر استفاده از فضای مرکزی، سنتوری، پله دوطرفه ورودی، سرستون کرنتین تأکید کرد (بانی مسعود، ۱۳۸۹). با مطالعه بناهای شاخص اروپا در این دوران برخی از ویژگی‌های معماری این بناها شامل استفاده از سرستون کرنتین، استفاده از ستون‌نما، استفاده از پله دوطرفه در ورودی و استفاده از سنتوری است که در جدول ۴ نشان داده شده است. برای انتخاب نمونه‌ها از میان بناهای دوره قاجار در تبریز، خانه مورد مطالعه قرار گرفته و بناهایی را شامل شده که دارای ارزش تاریخی بوده و از دوره ولایت عهدی عباس میرزا تا پادشاهی احمدشاه در تبریز ساخته شده‌اند. دلیل انتخاب خانه به‌عنوان نمونه مورد مطالعه، کثرت آن نسبت به سایر بناها مانند بناهای مذهبی، دولتی و ... در تبریز بود. در این پژوهش با انتخاب خانه‌های شاخص تبریز در دوره قاجار به بررسی پلان و نمای این بناها پرداخته و چگونگی تأثیرپذیری این بناها از معماری غرب مورد مطالعه قرار گرفته است. عناصر معماری غربی که در خانه‌های تبریز دوره قاجار استفاده شده، در جدول ۵ نشان داده شده است. براساس جدول ۶ یازده مورد از عناصر معماری غربی استفاده شده در خانه‌های تبریز در دوران قاجار شامل استفاده از سنتوری، جفت ستون، پله دوطرفه، قوس نیم‌دایره‌ای، نرده فلزی، خطوط منحنی در نما، ستون‌نما، سرستون کرنتین یا توسکان، نمای متقارن، پنجره‌های کشیده و بالکن مورد بررسی قرار گرفته و برای هر مشخصه استفاده‌شده در بنا عدد یک در نظر گرفته شد و در صورت نداشتن آن مشخصه عدد صفر منظور شد و جمع موارد استفاده‌شده برای هر بنا و جمع موارد استفاده‌شده به‌طور مستقل مشخص شد.

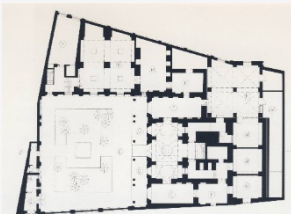

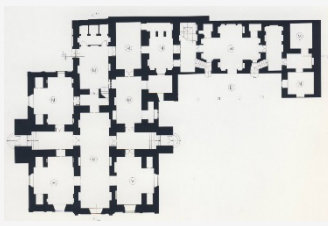

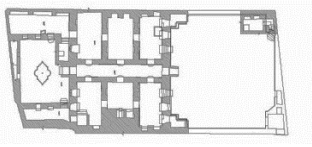
جدول ۴. بررسی ویژگی‌های معماری بناهای مسکونی اروپا در قرن ۱۷ و ۱۸ میلادی. مأخذ: نگارندگان با بهره‌گیری از بانی مسعود، ۱۳۸۹.

تصویر	توضیحات	مکان، معمار	بنا
	<ul style="list-style-type: none"> - استفاده از ستون‌نما - استفاده از سرستون کرننتین - برون‌گرایی 	<ul style="list-style-type: none"> - انگلستان - معمار: اینیگو جونز 	کاخ ضیافت
	<ul style="list-style-type: none"> - استفاده از سرستون کرننتین - استفاده از پله دو طرفه منحنی شکل - برون‌گرایی 	<ul style="list-style-type: none"> - انگلستان - معمار: رابرت ادم 	ساختمان کدستن
	<ul style="list-style-type: none"> - استفاده از سنتوری - استفاده از سرستون کرننتین - استفاده از پله دو طرفه در ورودی - برون‌گرایی - الگو برداری شده از ویلا روتوندا 	<ul style="list-style-type: none"> - انگلستان - معمار: ریچارد بویل 	خانه چیزیک

جدول ۵. بررسی تأثیر تجدد و عناصر معماری غربی بر معماری خانه‌های دوره قاجار. مأخذ: نگارندگان با بهره‌گیری از اسمعیلی سنگری و عمرانی، ۱۳۹۳.

نقشه	تصویر	توضیحات	بنا
		<ul style="list-style-type: none"> - استفاده از سنتوری - استفاده از جفت ستون - استفاده از پله دو طرفه - استفاده از قوس‌های نیم‌دایره‌ای - استفاده از سرستون توسکان - استفاده از نرده فلزی 	خانه امیرنظام
		<ul style="list-style-type: none"> - استفاده از سنتوری - استفاده کتیبه با طرح ساعت - استفاده از سرستون با طرحی شبیه به کرننتین 	خانه ساوجبلاغی
		<ul style="list-style-type: none"> - استفاده از خطوط منحنی در نما - استفاده از پله منحنی شکل در ورودی - استفاده از آب‌نمای منحنی شکل 	خانه کمپانی

ادامه جدول ۵.

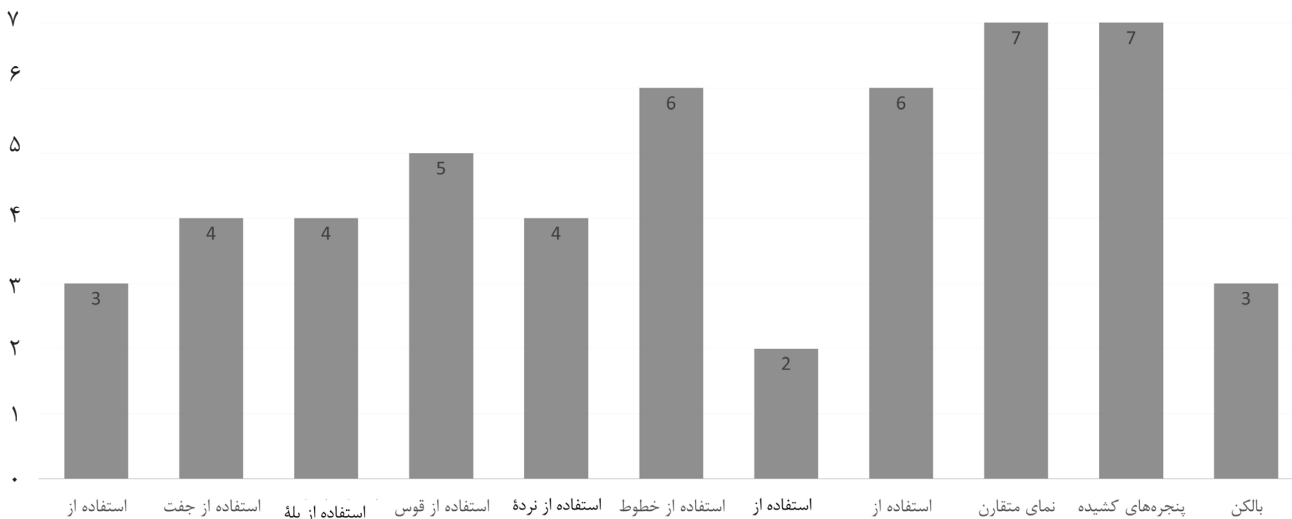
نقشه	تصویر	توضیحات	بنا
		- استفاده از جفت ستون - استفاده از قوس نیم‌دایره‌ای - استفاده از سرستون شبیه به کرن‌تین	خانه مشروطه
		- استفاده از جفت ستون - استفاده از قوس نیم‌دایره‌ای - استفاده از سرستون شبیه به کرن‌تین	خانه کلانتری
		- استفاده از جفت ستون - استفاده از پلکان دو طرفه - استفاده از سرستون کرن‌تین - بخش غربی دارای معماری برون‌گرا	خانه گنجه‌ای‌زاده
		- استفاده از ستون‌نما - استفاده از پلکان دو طرفه در ورودی	خانه ناصح‌زاده

جدول ۶. بررسی عناصر معماری غربی استفاده‌شده در معماری خانه‌های دوره قاجار تبریز. مأخذ: نگارندگان.

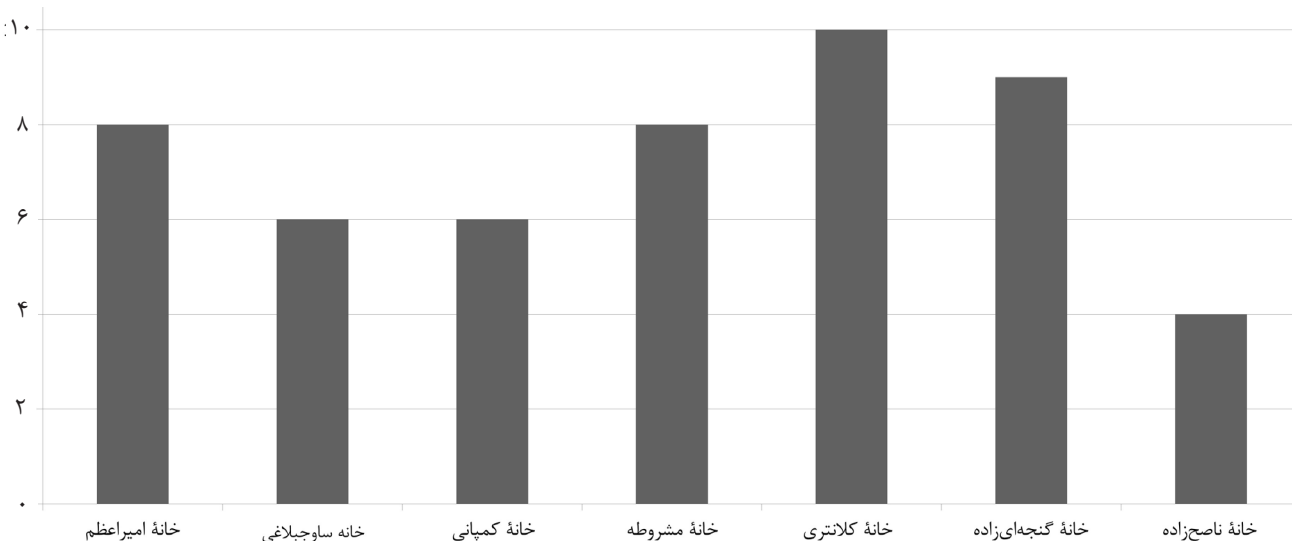
جمع امتیاز عناصر استفاده‌شده در به‌صورت مستقل	استفاده از ستون‌نما	استفاده از پلکان دو طرفه	استفاده از قوس نیم‌دایره‌ای	استفاده از نرده فلزی	استفاده از خطوط منحنی در نما	استفاده از ستون‌نما	استفاده از سرستون کرن‌تین یا توسکان	نمای متقارن	پنجره‌های کشیده	بالکن	جمع امتیاز عناصر استفاده‌شده در هر بنا	
۳	۴	۴	۵	۴	۶	۲	۶	۷	۷	۲	-	خانه امیرنظام
۱	۰	۰	۱	۰	۱	۰	۱	۱	۱	۰	۸	خانه ساوجبلاغی
۰	۰	۱	۰	۰	۱	۱	۱	۱	۱	۰	۶	خانه کمپانی
۱	۱	۰	۱	۱	۱	۰	۱	۱	۱	۱	۸	خانه مشروطه
۱	۱	۰	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱۰	خانه کلانتری
۰	۱	۱	۱	۱	۱	۰	۱	۱	۱	۱	۹	خانه گنجه‌ای‌زاده
۰	۰	۱	۰	۰	۱	۰	۰	۱	۱	۰	۴	خانه ناصح‌زاده
۳	۴	۴	۵	۴	۶	۲	۶	۷	۷	۲	-	جمع امتیاز عناصر استفاده‌شده به‌صورت مستقل

اروپا موجب شد که این شهر به محیطی مترقی برای عرض اندام رجال برجسته‌ای چون عباس‌میرزا، قائم مقام فراهانی و امیرکبیر تبدیل شد. انتخاب تبریز به‌عنوان مقر حکومتی ولیعهد در دوره عباس‌میرزا در سال ۱۲۱۳ هـ.ق موجب رونق موقعیت سیاسی این شهر شد و به تدریج دربار کوچکی در تبریز پدید آمد. شکست‌های ایرانیان در برابر قوای روس، عباس‌میرزا را بر آن داشت که برای اصلاحات از ارتش روس و نظام جدید عثمانی الهام بگیرد. آشنایی با تسهیلات نظامی و فنون جنگ‌آوری غرب، اولین زمینه آشنایی با دستاوردهای مدرنیته در ایران را فراهم کرد. مهم‌ترین اقدام عباس‌میرزا در این اصلاحات، اعزام دانشجو به فرنگ بود تا با اصول تمدن، فرهنگ و علوم اروپایی آشنا شده، موجبات تغییرات صنعتی و تجاری را در خاک ایران فراهم گردانند. از دیگر اقدامات وی احداث کارخانه اسلحه‌سازی و توپ‌ریزی، استخدام مستشاران نظامی، ایجاد چاپ‌خانه در

براساس تصویر ۱ که از نتایج جدول ۶ به‌دست آمده است، مشخص می‌شود که نمای متقارن و پنجره‌های کشیده در هفت بنا استفاده شده و بیش‌ترین کاربرد را در میان یازده مشخصه داشته است، بر این اساس کم‌ترین مورد استفاده شده مربوط به ستون‌نما است که فقط در دو بنا استفاده شده است. براساس تصویر ۲ که از نتایج جدول ۶ به‌دست آمده است، خانه کلاتری بیش‌ترین استفاده از عناصر معماری غربی را با ده مورد از یازده مورد داشته و کم‌ترین استفاده از عناصر معماری غربی مربوط به خانه ناصح‌زاده با چهار مورد استفاده از عناصر معماری غربی است. هم‌زمانی سلسله قاجاریه با انقلاب صنعتی و شکل‌گیری تحولات گسترده در عرصه‌های اقتصادی، فرهنگی و صنعتی و ارتباط ایران با دول خارجی از طریق شهر ولیعهدنشین تبریز منجر به تغییرات در ساختار اجتماعی، نظامی و اقتصادی جامعه شد (تصویر ۳). قرارگیری تبریز در پل ارتباطی بین ایران و

تصویر ۱. نمودار میله‌ای استفاده از عناصر معماری غربی در خانه‌های تبریز. مأخذ: نگارندگان.

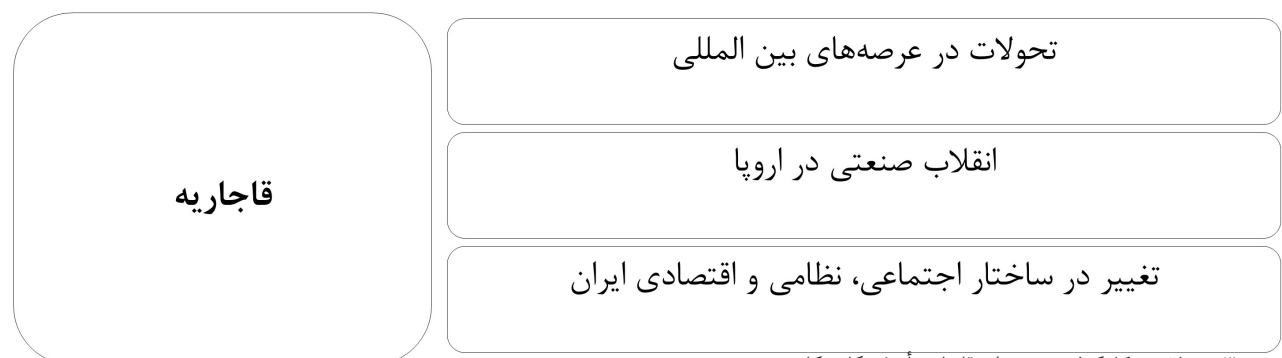
تصویر ۲. نمودار میله‌ای خانه‌های تبریز و میزان استفاده از عناصر معماری غربی در آن‌ها. مأخذ: نگارندگان.

و این بازه زمانی مصادف است با مسافرت ایرانیان برای اولین بار به غرب و آشنایی با مظاهر تمدن جدید. مشاهده جامعه متجدد اروپا از نزدیک و مقایسه آن با ایران سنتی چالش‌هایی را به همراه داشت. در این دوران شاهد به ارمغان آوردن سوغات فرنگ برای ایران در زمینه‌های مختلف؛ از تغییر در طرز فکر تا تغییر در نوع پوشش هستیم. در این دوران به نوعی تسلط غرب‌زدگی بر ایرانیان برجسته شده و تغییرات گاه‌ها شکلی اجتناب‌ناپذیر شد. در زمینه معماری نوعی معماری کارت‌پستالی بر معماری ایرانی تأثیر گذاشت. معماری کارت‌پستالی بدین معنی است که عناصر معماری غربی با بهره‌گیری از مشاهدات افراد و یا دسترسی به تصاویر بناها از طریق نشریات و مجلات و ... به صورت ظاهری و شکلی در معماری استفاده شد. با بررسی بناهای این دوران به وضوح مشاهده می‌شود که عمده تغییرات در معماری بناهای شهر تبریز در نما بوده و پلان و چیدمان فضایی کم‌ترین تغییرات را دارند. تغییرات پوسته خارجی بنا مشتمل بر استفاده از سنتوری، سقف شیبدار، جفت ستون، ستون‌های کرن‌تین، قوس‌های نیم‌دایره‌ای و ستون‌نما است. استفاده از عناصر فوق به وفور در معماری نئوکلاسیسیسم اروپا که تحت تأثیر اندیشه‌ها و کارهای آندره پالادیو بوده مشاهده می‌شود. شهر تبریز در این دوران به واسطه ولیعهدنشین‌بودن و تمرکز قدرت

تبریز و دستور ترجمه کتاب‌های تاریخی غرب بود. مسافرت افراد برجسته تبریز به فرنگ و انتقال دانش روز در بازگشت، موجب شکوفایی این شهر در آن دوران شده بود و پس از بنیان اولین مؤسسه در تبریز شاهد تأسیس مؤسسات مشابه در سایر نقاط کشور هستیم. در تصویر ۴ دلایل شاخص شدن شهر تبریز برای ظهور اولین مظاهر تجدد در ایران نشان داده شده است. تصویر ۵، عناصر معماری غربی استفاده‌شده در معماری خانه‌های دوره قاجار را نشان می‌دهد. گرایش به سمت تغییرات سطحی و شکلی در معماری بی‌تأثیر از سایر برداشت‌های سطحی ایرانیان از غرب در ارتباط با موضوعات مختلف نبوده و نوعی شتاب‌زدگی در خوانش معماری غرب در آثار ساخته‌شده در ایران دیده می‌شود. براساس داده‌های حاصل از پژوهش، خانه کلانتری تبریز بیش‌ترین استفاده از عناصر معماری غربی را با ده مورد از یازده مورد داشته و کم‌ترین استفاده از عناصر معماری غربی مربوط به خانه ناصح‌زاده با چهار مورد استفاده از عناصر معماری غربی است که در تصویر ۶ نشان داده شده است.

نتیجه‌گیری

براساس مطالعات انجام‌شده، خانه‌های امیرنظام، ساوجبلاغی، کمپانی، مشروطه، کلانتری، گنجه‌ای‌زاده و ناصح‌زاده در اواسط قاجار تا پایان قاجار ساخته شده‌اند

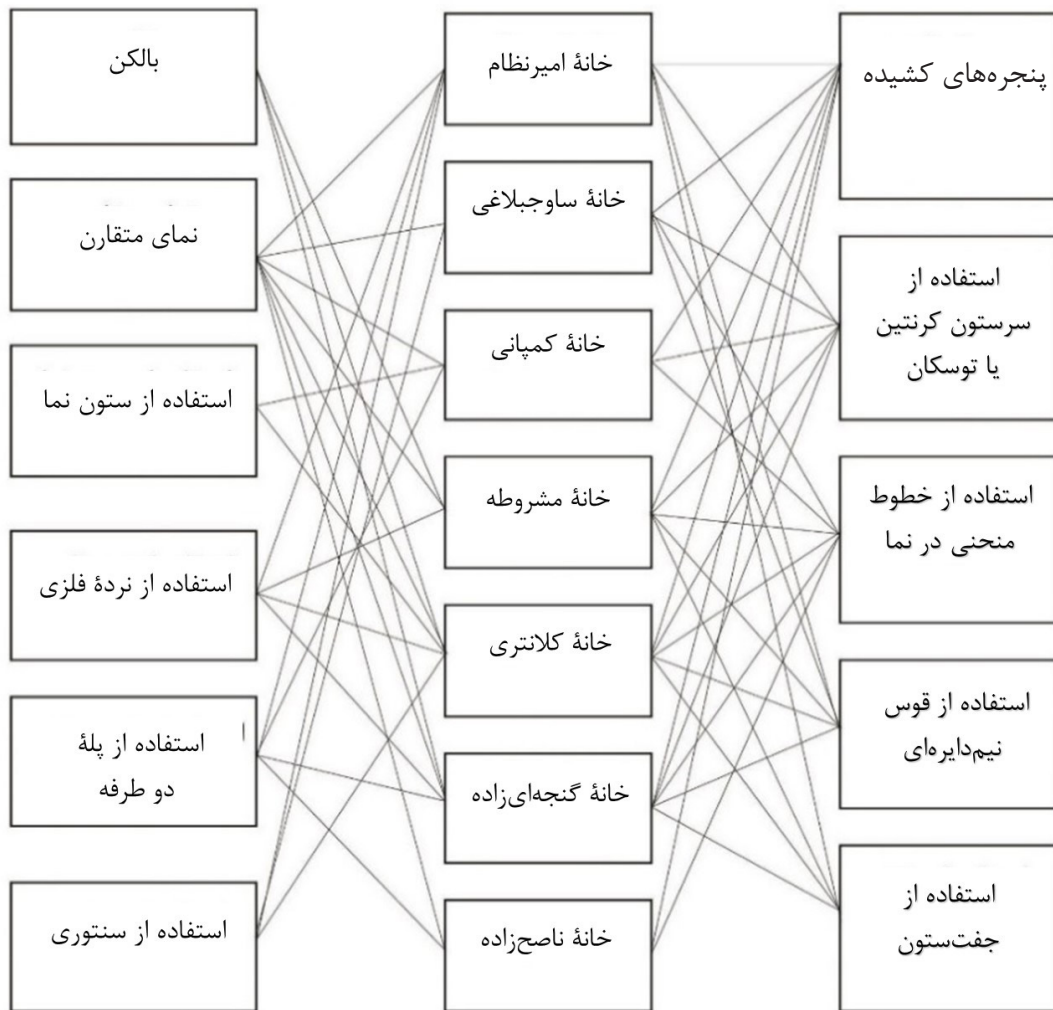
تصویر ۳. تحولات شکل‌گرفته در دوران قاجار. مأخذ: نگارندگان.

تصویر ۴. دلایل شاخص شدن شهر تبریز برای ظهور اولین مظاهر تجدد در ایران. مأخذ: نگارندگان.

تصویر ۵. عناصر معماری غربی استفاده‌شده در معماری خانه‌های دوره قاجار در تبریز. مأخذ: نگارندگان.

تصویر ۶. عناصر معماری غربی استفاده‌شده در خانه‌های تبریز در دوره قاجار. مأخذ: نگارندگان.

استفاده از ثروت در زمینه طراحی بناهای باشکوه مهیا شد. آشنایی مردم تبریز با مظاهر تجدد از طریق سفر به اروپا و ترجمه کتب و انتشار نشریات مختلف و دیدن تصاویر بناهای اروپایی، موجب گرایش معماری این شهر به سمت فرنگی‌شدن و استفاده از عناصر معماری غرب در معماری شد. با بررسی بناهای دوره قاجار در تبریز،

و ثروت در این شهر، بستر مناسبی را برای روشن‌فکران غرب‌زده برای ایجاد تغییرات در سطوح مختلف از جمله معماری فراهم کرد. الگوبرداری از بناهای غربی و استفاده از عناصر معماری غرب در خانه‌های تبریز تأییدی بر این موضوع است. هم‌زمان با ولیعهدنشین شدن تبریز در دوران قاجار و رشد اقتصادی این شهر، زمینه برای

فهرست منابع

- ابراهیمی، غلامرضا؛ سلطانزاده، حسین و کرامتی، غزال. (۱۳۹۶). بازتاب فرهنگ غرب در تحول سبک زندگی و معماری خانه‌های اواخر قاجار شهر همدان. *باغ نظر*، ۱۴ (۴۷)، ۲۹-۳۸.
https://www.bagh-sj.com/article_45082.html
- اجتهدنژاد کاشانی، سالار و ساعی، علی. (۱۳۹۶). برساخت چندسطحی مدرنیته: تلاشی برای فرموله کردن یک دستگاه نظری در ایران. *فصلنامه مطالعات توسعه اجتماعی-فرهنگی*، ۶ (۲)، ۱۵۱-۱۷۵.
<http://journals.sabz.ac.ir/scds/article-1-446-fa.html>
- اسمعیلی سنگری، حسین و عمرانی، بهروز. (۱۳۹۳). *تاریخ و معماری خانه‌های تبریز قدیم*. انتشارات فروزش.
- بانی مسعود، امیر. (۱۳۸۸). *معماری معاصر ایران*. نشر هنر معماری قرن.
- بانی مسعود، امیر. (۱۳۸۹). *معماری غرب ریشه‌ها و مفاهیم*. نشر هنر معماری قرن.
- باور، سیروس. (۱۳۸۸). *نگاهی به پیدایش معماری نو در ایران*. نشر فضا.
- بلیان اصل، لیدا؛ کفاشیان، زهرا؛ اقبالی، مولود و هاشمی، میرداد. (۱۳۹۸). بررسی تأثیر عکس، تمبر و کارت پستال بر دیوارنگاری‌های خانه‌های قاجار تبریز (مطالعه موردی: خانه حریری تبریز). *فصلنامه مطالعات فرهنگ-ارتباطات*، ۲۰ (۴۶)، ۸۹-۱۱۲.
https://www.jccs.ir/article_92683.html
- پایا، علی. (۱۳۸۷). ملاحظاتی انتقادی درباره تجربه مدرنیته ایرانی. *نشریه حکمت و فلسفه*، ۴ (۳)، ۶۳-۸۹.
https://wph.atu.ac.ir/article_5754.html
- ترکاشون، بهاره؛ افضلیان، خسرو؛ صحاف، خسرو و ثقه‌الاسلامی، عمیدالاسلام. (۱۴۰۰). تأثیر تحولات معماری اواخر دوره قاجار بر تزئینات خانه‌های مشهد. *مطالعات هنر اسلامی*، ۱۸ (۴۲)، ۵۸-۷۳.
https://www.sysislamicartjournal.ir/article_131511.html
- تیموری، راضیه؛ کرمی، فریبا؛ تیموری، زینب و صفدری، امین.

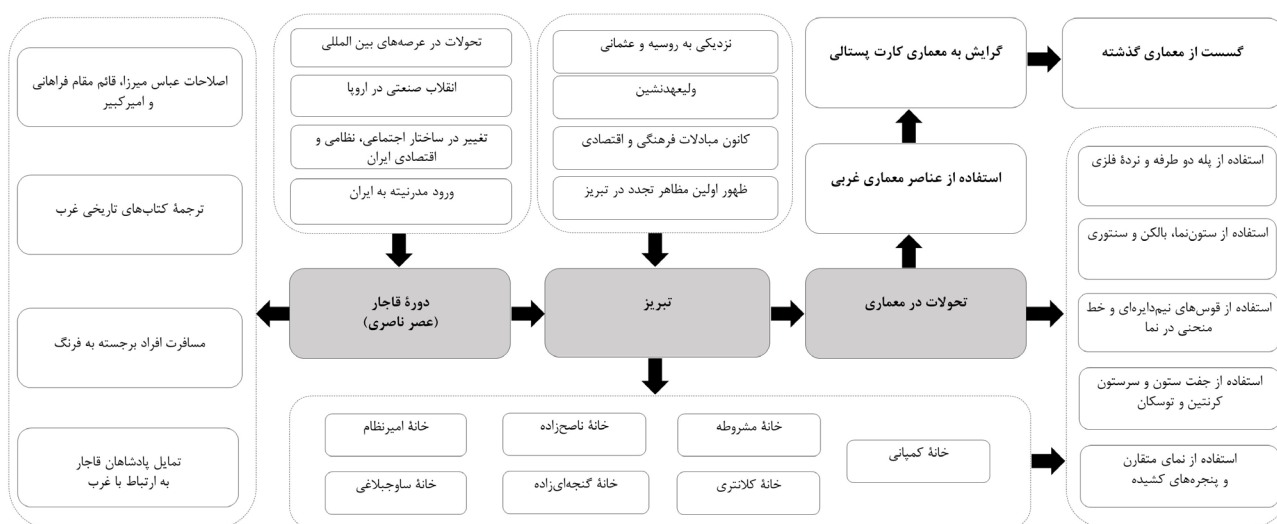
نخستین تغییرات معماری را در عناصر تزئینی و ظاهری بنا شاهد بوده و گام‌های این تأثیرپذیری به آرامی و با تلفیقی متناسب انجام شده و این تغییر تقریباً کم‌ترین تأثیر را در پلان و نقشه معماری آن داشته است. اما در ارتباط با نمای ساختمان، شاهد تأثیرپذیری از معماری غرب، در ظاهر بنا هستیم. با بررسی بناهای ساخته‌شده در این دوران شاهد استفاده از عناصری هم‌چون، پله دو طرفه در ورودی، نرده فلزی، ستون‌نما، نمای متقارن، بالکن، سنتوری، جفت ستون در نما، قوس‌های نیم‌دایره‌ای، خطوط منحنی در نما، سرستون کرنین و پنجره‌های کشیده در برخی از ساختمان‌ها هستیم. در **تصویر ۷** مدل مفهومی تحولات کالبدی معماری خانه‌های شهر تبریز در دوره قاجاریه نشان داده شده است.

عدم تعارض منافع

نویسندگان اعلام می‌دارند که در انجام این پژوهش هیچ‌گونه تعارض منافی برای ایشان وجود نداشته است.

پی‌نوشت‌ها

- Modern
- Modernity
- Modernism
- Modernization
- Andrea Palladio
- Inigo Jones
- Banqueting House, Whitehall
- Robert Adam
- Kedleston
- Richard Boyle
- Chiswick House
- Villa Rotonda

تصویر ۷. مدل مفهومی تحولات کالبدی معماری خانه‌های شهر تبریز در دوره قاجاریه. مأخذ: نگارندگان.

- محمدزاده، رحمت. (۱۳۹۴). بررسی تطبیقی توسعه شبکه ارتباطی سنتی و جدید در بافت قدیم شهر تبریز. نشریه علمی و پژوهشی انجمن علمی معماری و شهرسازی ایران، ۶ (۲)، ۸۳-۱۰۱. https://www.isau.ir/article_62009.html
- معصومی، سید محمد. (۱۳۹۵). تبیین ماهیت نوگرایی انقلاب ایران از منظر پارادایم اصالت‌گرایی اسلامی. فصلنامه علمی پژوهشی پژوهش‌نامه انقلاب اسلامی، ۶ (۱۸)، ۱۱۹-۱۳۲. https://ijir.basu.ac.ir/article_1445.html
- ناری قمی، مسعود و عباس‌زاده، محمدجواد. (۱۳۹۳). مهمان در خانه: یک بررسی تطبیقی میان ایران و غرب در آستانه دوران مدرن (نمونه موردی: مسکن دوره قاجاری تبریز). فصلنامه علمی پژوهشی پژوهش‌های معماری اسلامی، ۲ (۲)، ۹۳-۱۰۹. <http://jria.iust.ac.ir/article-1-157-fa.html>
- نیکنام لاله، ایوب و ذوقی، فریبرز. (۱۳۷۴). تبریز در گذر تاریخ، نگاهی به تاریخ و سرزمین آذربایجان. انتشارات یاران.
- وحدت‌طلب، مسعود؛ یاران، علی و محمدی خوش‌بین، حامد. (۱۳۹۷). بررسی مفهوم و ارزیابی پر و خالی در جداره‌های خانه‌های تاریخی تبریز. فصلنامه پژوهش‌های معماری اسلامی، ۶ (۲)، ۶۶-۸۰. <http://jria.iust.ac.ir/article-1-1011-fa.html>
- ویولت شکبیا، پریا؛ حبیبی، سید محسن؛ طیبیان، منوچهر و قدیمی قیداری، عباس. (۱۳۹۹). تبریز، مدرنیته و تأثیر آن بر شهرسازی مدرن ایران. تاریخ اسلام و ایران، ۳۰ (۴۸)، ۱۸۱-۲۰۸. https://hii.alzahra.ac.ir/article_4839.html
- یاران، علی و بهرو، حسین. (۱۳۹۶). تأثیر فرهنگ و اخلاق اسلامی بر مسکن و کالبد فضایی خانه‌های عصر قاجار (نمونه موردی: خانه‌های عصر قاجار در شهر اردبیل). فصلنامه پژوهش‌های معماری اسلامی، ۵ (۲)، ۹۱-۱۰۷. <http://jria.iust.ac.ir/article-1-767-fa.html>
- عوامل مؤثر بر گردشگری مکان‌های تاریخی شهری، نمونه موردی: بازار تاریخی کلان‌شهر تبریز. گردشگری شهری، ۱ (۱)، ۶۳-۷۸. https://jut.ut.ac.ir/article_53153.html
- حقیر، سعید و صلواتی، کامیار. (۱۳۹۹). تمجیدهای ایرانیان از معماری فرنگ و رابطه آن با انتقادهای آنان از معماری ایران در اواخر دوران قاجار. باغ نظر، ۱۷ (۸۳)، ۵-۱۴. https://www.bagh-sj.com/article_105724.html
- زیویار، فرهاد. (۱۳۹۶). بازتاب غرب و مدرنیته در سفرنامه میرزا صالح شیرازی (تحلیل و نقد تاریخی جریان اصلاح فرهنگی در مواجهات ایران و غرب). فصلنامه علمی و پژوهشی پژوهش‌های سیاسی جهان اسلام، ۷ (۳)، ۵۵-۷۲. <http://priw.ir/article-1-494-fa.html>
- سرداری‌نیا، صمد. (۱۳۸۶). تبریز شهر اولین‌ها. نشر اختر.
- سرداری‌نیا، صمد. (۱۳۸۷). سیری در تاریخ آذربایجان. نشر اختر.
- عطازاده، مهدی. (۱۳۸۳). سیمای تبریز در دوره ناصرالدین قاجار. نشر اختر.
- علوی‌پور، سید محسن. (۱۳۹۵). مدرنیته و مواجهه فکری ایران با آن؛ بررسی و نقد کتاب رویارویی فکری ایران با مدرنیته. پژوهش‌نامه انتقادی متون و برنامه‌های علوم انسانی، ۱۶ (۴)، ۱۳۳-۱۵۲. https://criticalstudy.ihcs.ac.ir/article_2308.html
- قبادیان، وحید. (۱۳۸۳). معماری در دارالخلافه ناصری (سنت و تجدد در معماری معاصر تهران). نشر پشتوتن.
- قبادیان، وحید. (۱۳۹۲). سبک‌شناسی و مبانی نظری در معماری معاصر ایران. انتشارات علم معمار.
- قره‌بگلو، مینو و رشاد، لاله. (۱۴۰۰). عوامل تصویرپذیر در خانه‌های دوره قاجار در شهر تبریز. فصلنامه تحقیقات جغرافیایی، ۳۶ (۳)، ۲۳۳-۲۴۱. <http://georesearch.ir/article-1-1100-en.html>

COPYRIGHTS

Copyright for this article is retained by the author(s), with publication rights granted to the Bagh-e Nazar Journal. This is an open-access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution License (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

نحوه ارجاع به این مقاله:
مطیعی، بابک و مهدی‌پور، محمود. (۱۴۰۳). بررسی تأثیر مدرنیته بر معماری خانه‌های معاصر شهر تبریز در دوره قاجاریه. باغ نظر، ۲۱ (۱۳۲)، ۷۱-۸۲.

DOI: 10.22034/BAGH.2024.412662.5444
URL: https://www.bagh-sj.com/article_195200.html